

## "מגן וחץ" – לקחים מתפקודה של החזית האזרחית הישראלית

מאיר אלרן | 4 ביוני, 2023 | גיליון 1733

העורף הישראלי התנהל היטב במהלך סבב הלחימה הקצר מול הג'האד האסלאמי – מבצע "מגן וחץ". במהלכו המצומצם לא באה לידי ביטוי ההתערערו שגרמה בחודשים האחרונים בסולידריות הפנימית ובקונצנזוס בישראל על רקע המשבר הפוליטי/חברתי, ואשר העלתה, בין היתר, גם סימני שאלה לגבי סוגיות של ביטחון לאומי ובראשן הגיוס לצה"ל והמחויבות לשירות. גם השיבה לשגרה בסיומו הייתה מהירה. סבב הלחימה המוגבל לא הציב את העורף הישראלי בפני אתגר ממשי, הגם שבמהלכו שובשה שגרת החיים בחלק מאזורי המדינה, לכן לא ניתן לגזור ממנו מסקנות לגבי התנהלות העורף לקראת סבבי עימות עתידיים מול חמאס ו/או חיזבאללה, הצפויים להיות מאתגרים הרבה יותר מבחינת יכולות ההגנה הצבאית והעמידה של החזית האזרחית. כן יש לקחת בחשבון כי למפגש עתידי בין המשך המשבר החברתי/פוליטי לבין אתגר ביטחוני נרחב אפשרי, אולי רב-זירתי, יהיו השלכות קשות ומוחשיות יותר גם על החוסן הלאומי, החיוני לניהול מוצלח של משברים כאלה.

את התנהלות החזית האזרחית בישראל במהלך מבצע "מגן וחץ" יש לבחון משלושה היבטים, הכרוכים זה בזה: התנהלות העורף מול תקיפות הג'האד האסלאמי הפלסטיני והשלכותיה לעימותים עתידיים צפויים; חוסנה של החברה הישראלית בהקשר הישיר של סבב הלחימה; והחוסן הישראלי בהקשר הרחב של המשבר הפוליטי/חברתי שפרץ במלוא עוזו עקב יוזמת הממשלה לקדם "רפורמה משפטית".

ראשית, ניתן לסכם כי מנגנוני החזית האזרחית בישראל תפקדו במהלך סבב הלחימה באורח סביר. התפתחותה ההדרגתית של הלחימה יצרה ציפייה בציבור לסבב רקטי נוסף, ונוצרה בקרבו מודעות לחירום ביטחוני. אולם היכולת של החזית האזרחית להתמודד עם האיום נבעה, בראש ובראשונה, מהפער העצום בין יכולות התקיפה וההגנה של ישראל ביחס לחולשה האסטרטגית והטקטית של הג'האד האסלאמי - בוודאי בהשוואה לאלה של חזבאללה או חמאס. פער זה עשוי להצטמצם מאוד בעימות נרחב, אולי רב זירתי, ולכן לאתגר הרבה יותר את יכולתם של כל המנגנונים והתהליכים שנבנו בישראל בשנים האחרונות לתפקד כהלכה בעימות ביטחוני. תפקוד זה בא הפעם לידי ביטוי מובהק גם בהקשר הצבאי-התקפי – פגיעה קשה בארגון הקיצוני וצמצום ניכר בפוטנציאל האיום מצידו, וגם בהקשר הצבאי-הגנתי (למרות תקלה טכנית במערכת היירוט "כיפת ברזל", שבעטיה נהרגה אזרחית ברחובות). במסגרת זו פעלו היטב גם מערכות פיקוד העורף, כולל מערכת ההתראה והאזעקה הדיפרנציאלית המתקדמת, כמו גם מהלכי ההסברה וההנחיות לציבור, לצד גורמי המענה הראשוני האזרחי. המסקנה מכל זה הינה שמול איום רקטי מוגבל, המענה הישראלי הקיים – ברמה האופרטיבית - הינו סביר, גם אם אינו הרמטי.

הישג זה חשוב ומבורך. הוא מיוצג על ידי המספר הנמוך של נפגעים בצד הישראלי (2 הרוגים, 32 פצועים ו-45 נפגעי חרדה). עם זאת, ההישג במישור הצבאי אינו מעיד דבר על מצב

היחסים בין ישראל לרצועת עזה, או על מה שעשוי להתרחש בעת עימות עתידי אפשרי, אם יהיה נרחב יותר או רב-זירתי וישתתפו בו ארגוני הטרור האחרים, כולל חזבאללה הלבנוני וחמאס הפלסטיני. עימות נרחב כזה יציג איום גבוה הרבה יותר ממה שחוותה לאחרונה החזית הישראלית. ספק רב גם אם התפקוד של ישראל במישור ההגנתי יהיה דומה לתפוקות שהושגו במערכה האחרונה מול הג'האד האסלאמי.

המחשה מובהקת לפער כזה היא תחום המיקלוט ברחבי המדינה בכלל ובחזית הצפונית בפרט. המצב בתחום חיוני זה הינו בלתי מספיק. ביצועה בשטח של תכנית רב-שנתית למיגון יישובי הצפון, שעליה החליטה והכריזה הממשלה כבר ב-2018, נדחה כבר מספר שנים ורק לאחרונה החל ביצוע הדרגתי במספר מועט של יישובים בקרבת הגדר עם לבנון. מיקלוט אמין הינו תנאי להתמודדות מוצלחת של החזית האזרחית בשעת חירום ביטחוני ולכן גם לחוסנה של האוכלוסייה האזרחית.

דוגמה נוספת היא הסוגייה הרגישה של פינוי עצמי והתפנות מאורגנת של אזרחים ממרחבי פגיעה של חימוש תלול-מסלול. נושא זה החל להידון כבר במלחמת לבנון השנייה, עת כשליש מתושבי הצפון התפנו עצמאית לפרקי זמן שונים מבתייהם, ללא מענה ממשלתי ראוי למצוקותיהם. עד עתה, ממשלת ישראל נמנעת ממתן מענה מערכתי כוללני לאתגר זה, היכול להתפרץ, ללא התרעה מוקדמת, הן בגלל אירוע ביטחוני רב היקף ונזקים והן בשל רעידת אדמה קשה. הפתרון הטקטי והמצומצם שניתן הפעם, בדמות הפעלת תכנית "משב רוח", המאפשרת לבודדים ולקבוצות מ"עוטף עזה" להתפנות על פי רצונם, בתשלום ממשלתי, למספר ימי "התרענות", רחוק מלשקף מענה מערכתי לתרחיש אסוני נרחב. מתחייבים כאן מודעות לאומית, גיבוש תכנית כלל ארצית מתוקצבת, הכנות לוגיסטיות מפורטות, הסברה ותרגול.

מעבר לכך, רצף הסבבים מול ארגון טרור פלסטיני קטן וחלש ברצועה, ללא הצטרפות חמאס, החזק ממנו שבעתיים, עשוי לצרוב בציבור הישראלי תודעת שווא ושאלנות מסוכנת לגבי המסוגלות הישראלית להתמודד בהצלחה עם התקפות של נשק תלול מסלול. ניסיון עבר מלמד כי יכולות ותפיסת מסוגלות עצמית מול איום מסוים אינה תקפה בהכרח מול תרחיש איום שונה. זו עלולה להקרין באופן שלילי גם על מחויבות לא-מספקת של הדרג המדיני להשקיע את המשאבים הנדרשים להגנה על החזית האזרחית בחירום ביטחוני ולחיזוק החוסן החברתי.

חוסן חברתי גבוה מתבטא, על פי המקובל בספרות המחקרית, ביכולת של קהילות והחברה כולה להתמודד בהצלחה עם הפרעה קשה, להכילה בגמישות, לקיים רציפות תפקודית במהלכה ולהתאושש ממנה במהירות (bouncing back) וככל האפשר להתפתח בעקבותיה ובעטיה לממדים נוספים ומשופרים של תפקוד מערכתי (Bouncing forward). מזווית ראייה זו יש להתייחס לתפקודה של החברה הישראלית בסבב "מגן וחץ" בשני היבטים מקבילים: בהיבט הצר של הסבב עצמו, כחוליה נוספת במה שנראה כשרשרת בלתי נגמרת של סבבי עימות, דומים זה לזה במאפייניהם ובתוצאותיהם; השני – במובן לאומי רחב יותר, הקשור ספציפית בחוסנה ויכולות תפקודה של החברה הישראלית בעת הזו, בחפיפה (הזמנית?) בין המשבר החברתי/פוליטי הגדול שפרץ סביב "הרפורמה המשפטית" לבין הסבב הביטחוני עצמו.

לגבי החוסן החברתי במהלך המבצע האחרון, נראה כי הציבור הישראלי, ברובו, נהג באחריות. הוא פעל, ככלל, על פי ההנחיות של פיקוד העורף, תוך המשך שגרה מבורכת ככל הניתן, על פי מדרג האיום המשתנה באזורים השונים. זאת, בצד יוזמות עצמאיות מחמירות של מספר

ראשי רשויות מקומיות באזור המרכז, שביטלו פעילויות תרבות וחינוך בלתי פורמלי, מעבר לנדרש על פי הנחיות פיקוד העורף. שגרת החירום שהתנהלה במרבית המקומות בארץ העידה על מודל ההכלה הגמישה, שהיא ממרכיבי החוסן.

כמו כן, הציבור העניק, ככלל, תמיכה למדיניות הממשלה מול האויב ולניהול המערכה שניהל צה"ל ברצועת עזה. כך גם מפלגות האופוזיציה הגדולות. גם חלק מהקבוצות המובילות מחאה המונית נגד "הרפורמה המשפטית" הפגינו איפוק ונטלו מידה של "פסק זמן" מההפגנות במהלך הסבב, בשל חשש מפגיעה באזרחים המוחים ואולי גם תוך סולידריות עם תושבי "עוטף עזה" המורחב. היו אלה ביטויים לשרירותה של ההנחה המקובלת, שלפיה בעת מצוקה ואיום ביטחוני חיצוני (ובעיקר במקרים בהם ישראל אינה יוזמת במובהק עימות צבאי), מתקיימת התופעה של "התכנסות אל הדגל".

הפעם נכנסה ישראל לעימות ביטחוני בתקופה מטלטלת של משבר פוליטי/חברתי עמוק, שבין היתר הביא לידי ביטוי את הסולידריות המתערערת ואת הקיטוב המקצין בחברה הישראלית. בשלב זה נראה כי ביטויי הסולידריות בציבור במהלך "מגן וחץ" ובהקשרו הספציפי היו בעיקרם חיצוניים וממוקדים בהצדקת הגישה הישראלית מול הג'האד האסלאמי. לכן, מוקדם עדיין לסכם עד כמה וכיצד המפגש בין הסבב הביטחוני לבין המשבר הפוליטי/חברתי השפיע על החוסן הלאומי.

ועם זאת, נראה כי בנסיבות המשבר הפוליטי/חברתי הנוכחי - גם ההתייחסות לחוסן הלאומי ולרכיביו, ובפרט לסולידריות חברתית ולאמון במוסדות המדינה, הופכת מושא לזהות פוליטית של אזרחים והקהילות שאליהן הם משתייכים. יתכן שמדובר בשונות גוברת עד כדי קיטוב בין תפיסות, המנוגדות גם בהתייחס לסוגיות של ביטחון לאומי, כפי שנחשף ביחס לגיוס לצה"ל ולמחויבות לשירות. ככל שתופעה זו תחריף, עם המשך המשבר החברתי/פוליטי, יהיו לכך השלכות קשות יותר ויותר על החוסן הלאומי, החיוני לניהול מוצלח של עימותים צבאיים נרחבים צפויים.

---

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט